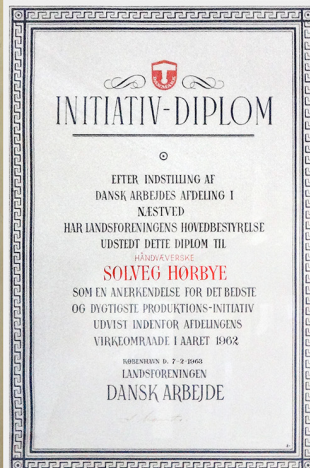

TENEN

23. årgang nr. 2 – december 2012

Indhold:

Kongeduge til Christiansborg Slot ... fortsat ...	side 3
Postkort fra Kongens Nytorv	side 7
Strikning er en kunst	side 8
Verdens Broderidagen	side 10
De flammende tekstiler fra Usbekistan	side 11
Ballgowns - British Glamour Since 1950	side 14
Postkort fra Göteborg	side 15
Hilsen fra Bayeux	side 16
Krig i natten	side 17
Boganmeldelser	side 18
Det gyldne sjal	side 21
TENENs tur til Det Kongelige Teater	side 22
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 23
Bagsiden: Postkort fra Karrebæksminde	side 24

QR-koden henviser til dette bladnummers side på Internet.

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55

Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Teglgården 66 st.th, 3460 Birkerød,
telefon 45 81 05 05

Kasserer: Bent Bille, Søndergade 66, 5620 Glamsbjerg, telefon 64 72 15 65

REG.NR. 1551 GIROKONTO 143 01 30 • SWIFT-BIC: DABADKKK IBAN: DK23 3000 0001 4301 30

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2012/2013 er prisen pr. år 250 kr.

Husstandsmedlemsskab koster 300 kr.

Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

TENEN – Danish Society for Textile History – Verein für Dänische Textilgeschichte

Tidsskriftet TENEN

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,

ePost silke-annet@silke-annet.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 23 92 42 85,

ePost vofl3450@gmail.com

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 30.11.2012

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne august, november, februar og maj. Deadline for redaktionelt stof er seks uger for eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen

fx med ePost – eller evt. maskinskrevet med brevpost. Tekst og illustrationer adskilt.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer

– så længe lager haves. Prisen er 65 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Internet: <http://tenen-dk.homeunix.org/tenen>

KONGEDUGE TIL CHRISTIANSBORG SLOT ... fortsat ...

*Solvejg Hørbyes genvævning af damaskdugene i årene 1957-63 efter
beretning af vævekonsulent Grete Hvalkof
- ved Per Ole Schousbo*

Anden del af fortællingen om det gigantiske projekt, som kom til at strække sig over 7 år.

De sidste tre duge

De sidste tre duge (der blev som nævnt kun vævet 7 i alt) var færdigvævet i slutningen af januar 1963. Hver dug tog 4-5 måneder og vævningen var forløbet ret problemfrit fordi væven fungerede og væverskerne var rutinerede. Dugene kom herefter til blegning og den øvrige efterbehandling og blev afleveret til Amalienborg.⁴⁶

Vævearbejdet blev fulgt med stor opmærksomhed fra offentligheden, og Solvejg Hørbye lukkede mod en-

tré døren til vævestuen op for publikum. Overskuddet gik ubeskåret til Foreningen til Hjælp for grønlandske Børn. Da dugene var færdige, og man havde erkendt at der ikke kunne væves flere, arrangerede landsforeningen Dansk Arbejdes afdeling i Næstved en hyldestfest for at takke Fru Hørbye for en helt enestående indsats. Dansk kunsthåndværk har bevist sin standard, skrev Næstved Tidende dagen efter ligesom Dagbladet Ringsted.

Festen indledtes ved at de særligt indbudte gæster, pressen og fjernsynet samledes den 7. februar 1963 først i Fru Hørbyes hjem på Jørgen Jensensvej, hvor dugene blev klippet af væven, rullet sammen og kørt i en CF-lastvogn til Næstvedhallen, hvor de blev rullet ud. De tre sammenhængende duge fyldte 43,5 m og det var næsten hele hallens længde. Herefter overrakte installatør Ove Christensen fru Hørbye Dansk Arbejdes Initiativdiplom.⁴⁷

Fru Hørbye takkede for den smukke tanke, der ligger bag diplommet, og rettede sin egen tak til datteren Hanne, Kirsten Nielsen, Bente Ditlevsen og Lis Hansen, uden hvis indsats hun ikke kunne have klaret fuldførelsen, skrev Næstved Tidende. Næste taler i rækken var Gertie Wandel der takkede Solvejg Hørbye for hendes pionerånd, turistchefen Børge Evers Dyhre for hans interesse og Dansk Arbejde for støtten til

Dagen i 1963 hvor de sidste tre duge klippes ned. Fra højre: Solvejg Hørbye, Hanne Hørbye og Kirsten Nielsen.

Foto: Ukendt

projektet. Fru Wandel medbragte en særlig hilsen fra arkitekt Nystrom, Statsinventariekommissionen. Også Næstveds borgmester Svend Hansen, erhvervschefen Flemming Harslund og regionalradioens leder redaktør Palle Bo Bojesen hyldede Solvejg Hørbyes mesterværk.

Efterspil

Fremstillingen af dugene blev for Solvejg Hørbye en tragedie, skiver fru Hvalkof. Fru Hørbye fik ødelagt sit helbred, ægteskab og nu også sin økonomi. Efter afleveringen af de sidste duke og den imponante fest

i Næstvedhallen, præsenterede Julius Koch og Haandarbejdets Fremme nemlig den uforberedte Solvejg Hørbye for en regning på 103.000 kr. for udgifter vedrørende væv, materialer, ombygning og lønninger til de tilkaldte eksperter.⁴⁸

Solvejg Hørbye sagde helt fra projektets begyndelse at hun købte en væv, der skulle kunne bruges til den vævning af dugene, som hun selv havde faglige forudsætninger for, skrev Grete Hvalkof i 2004. Fru Hørbye havde ikke forstand på det tekniske, som hun overlod til eksperterne. Derfor mente Solvejg Hør-

Solvejg Hørbye får overrakt Initiativdiplomet af Landsforeningen Dansk Arbejde i Næstved 1963. Fra højre: Lis Hansen, Solvejg Hørbye, Bente Hansen gift Ditlevsen, Kirsten Nielsen gift Vig, Hanne Hørbye, gift Schwartzbach

Foto: Dagbladet Ringsted

bye ikke at være ansvarlig for at opstillingen og indvævningen blev trukket i langdrag, leverancerne af dugene forsinket og udgifterne til lønninger blev langt ud over, hvad man – eksperterne – på forhånd havde regnet med.

Da hverken Julius Koch eller Haandarbejdets Fremme i første omgang ville eller kunne dække beløbet, forlangte fru Hørbye væven nedtaget og fjernet.

Herefter forlod hun Næstved og blev ansat som teknisk leder af vævestuen på statshospitalet på Oringe ved Vordingborg. I 1967 flyttede hun til Sorø og åbnede året efter forretningen Broderi-Magasinet på Østergade 1 – siden i Axelhus. Forretningen blev afhændet i 1979, da fru Hørbye gik på pension. Den 21. april 1982 modtog hun Civilforsvarets hæderstegn for 25 års tro tjeneste.⁴⁹

Væven i Næstved blev revet ned af Haandarbejdets Fremme og nogle af delene overførtes til Nationalmuseet i Brede. I begyndelsen af 1970-erne bad museumsinspektør Hanne Frøsig Dalggaard firma Anders Lervad og Søn A/S at hjemtage væven og dens udstyr med henblik på videresalg.

Da Solvejg Hørbye foreslog Sorø Kommune at den store væv kunne indgå i et arbejdsløshedsprojekt, tog de sammen til Askov for at se den store væv, og konstaterede at den endnu var i brugbar stand. Men projektet blev ikke til noget, og det samme var tilfældet i maj 1978, hvor arkitekt Arne Nystrøm og direktør Terkelsen fra Statsinventar Kommissionen opfordrede Solvejg Hørbye til at væve mindre taffelduge til hoffet. Solvejg Hørbye foreslog, at

man lod Dronning Margrethe II designe dugene.⁵⁰ Men forslaget blev efter flere forhandlinger afvist af kommissionens direktør Ejnar Larsen i oktober måned, og ordren gik til irske vævere.⁵¹

Det blev imidlertid ikke sidste gang interessen for genvævningen af kongedugene viste sig. Et væverlaug i Viborg inviterede fru Hørbye til at holde et foredrag om kongedugene, og det blev en stor succes. Gunnild Gaarsdal, forstanderinde på håndarbejdsseminariet i Skals ved Limfjorden, ville gerne have væven opstillet til undervisningsbrug på skolen, men man havde ikke lokaler med den krævede loftshøjde, og en ombygning blev for dyr. Senere blev vævens stel afsat til Kunsthåndværkerskolen i Kolding, hvor den blev anvendt som tæppevæv, mens de to af jacquardmaskinerne blev solgt og de to andre skrottet og kortene destrueret. Den kædeskærer og bommaskine på Tommerup Væveri A/S, hvor trenden til kongedugene blev skåret og bommet, er siden overdraget til Hørvævmuseet på Krengerup.

Økonomi

Kongedugene blev som nævnt betalt af Boligministeriet og vævningen støttedes af bevillinger fra mindst tre fonde.⁵² Projektets kendte indtægter andrager i alt 58.786 kr. (7 duger), hvortil kommer et mindre, ukendt dyrtidstillæg fra ministeriet for de sidste 3 duger.

Det var som nævnt ikke tilstrækkeligt, og da den sidste dug var afleveret i 1963, var Solvejg Hørbyes konto i Haandarbejdets Fremme i minus med 103.000 kr. Haandarbejdets Fremme havde debiteret alle mate-

rialer, væve, kort, garner, ekspertbi-stand og lønninger. Da Solvejg Hørbye ikke kunne betale, blev gælden formentlig udredt af Gertie Wandel selv, skriver Grete Hvalkof. Julius Koch accepterede efterfølgende at betale sin del, nemlig de nødvendige ombygninger af væven.

Den samlede udgift til hele projektet blev således ca. 162.000 kr., og selvom det var mange penge i 1963, er beløbet i lyset af projektets omfang og resultater ikke særligt stort. Grete Hvalkof sammenligner det danske projekt med et tilsvarende i Sverige, hvor væver Hans Thomsen fra 1994 vævede 12 kongeduge og tilhørende servietter på Klässbols Linneväveri. Man anvendte godsejer Widlunds gamle væve, der til lejligheden var udlånt af Nordiska Museet. De svenske duge var kun 5 m lange og 2,10 m brede. Selvom man i Sverige havde redskaberne gratis til låns, kostede projektet alligevel den svenske Riksdag 1,7 mio. Skr.⁵³

Konklusion

Det store projekt i Næstved demonstrerede den komplicerede damaskvævning i stor bredde med jacquardmaskiner på håndvæve. Men de gamle irske og tyske håndvævetraditioner fra Køng Fabrik, der var overleveret til Gerda Henning på Kunstindustrimuseets væveskole i 1920-erne via køngvæveren Hermann Schultze, var ikke i tilstrækkelig grad nået den yngre generation af håndvævere som John Becker. De var for længst overtaget af maskinerne.

I Sverige var den ejendommelige godsejer Carl Widlund, Tranjerdstorp, den eneste i nyere tid, der magtede den manuelle damaskvæv-

ning – op til 210 cm i bredden – og det var derfor logisk at Fru Hvalkof henviste til ham, da det var ved at gå galt i Næstved. Men så var det jo ikke længere et dansk projekt som Haandarbejdets Fremme kunne promovere. Derfor blev det Grete Hvalkof, der hjalp Solvejg Hørbye igennem projektets vanskelige opstart.

*

At projektet væltede både økonomi og prestige for de fleste involverede parter er grunden til, at det ikke er kendt af den brede offentlighed og knap nok af den faglige indkreds. Det har heller ikke været omtalt i Haandarbejdets Fremmes tidsskrifter, årsberetninger eller vist på selskabets udstillinger til trods for, at det efter Grete Hvalkofs mening, har været det største projekt Haandarbejdets Fremme nogensinde har gennemført og som nok ikke er overgået i Europa i dag.

Dronning Ingrid havde via fondsbevillingen til Køng Museer (køb af det godt 3 m brede og 40 cm lange ublegede stykke af den mønstervævede kongedug) sikkert også Solvejg Hørbye i tankerne. Fru Hørbye led af lungesygdommen KOL og havde alvorligt brug for en ferie langt borte fra duge og fugtighed, så pengene kom på et tørt sted.

Køng Museer fik en levende historie om de fornemme tekstiler af hør, der for over 100 år siden blev vævet på Køng Fabriks dengang nye værksteder i Vintersbølle.

Tak til ...

Solvejg Hørbye, Sorø, der beredvilligt fortalte om projektet kort før sin død 26. maj 2002 og til fru Grete Hvalkof, Odense, der har overdraget Køng Museer sin nedskrev-

ne beretning fra 2004, Solvejg Hørbyes datter Hanne Schwartzbach, fhv. konservator Charlotte Paludan, Kunstindustrimuseet, direktør Tue Lervad, Anders Lervad og Søn A/S, Lotte Højrup, Hjortekær, Bent Bille, Hørvævmuseet på Krengerup, tekstilhistoriker Anne Hedeager Krag, bibliotekar Nanna Sten Jensen, Folketingets Oplysning, statsinventarieinspektør, arkitekt Merete Femø, arkivar Rasmus Nielsen, Næstvedegnens Arkiver. Hertil rettes en tak til Hanne Tommerup, formand for den selvejende institution Køng Museer samt Anna Marie Høyer, der tålmodigt har deltaget i arbejdet med de til tider modstridende kilder.

En særlig tak skal rettes til fotograf Bent Funder Andersen, Næstved og til Peter Jørgsholm, Kerteminde, der har rettighederne til Gunvor Bittings billeder. Begge har ligesom Ringsted Dagblad vederlagsfrit overladt fotos til denne artikel.

*

Artiklen blev påbegyndt i tidsskriftet TENEN 23. årgang nr. 1.

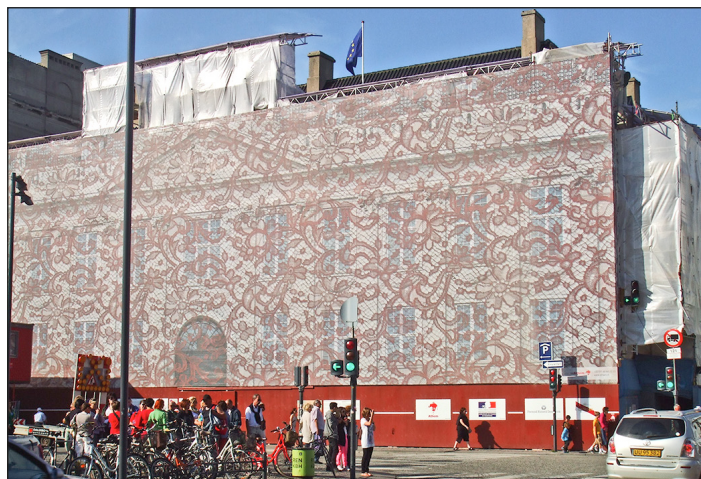
De små tal i teksten refererer til noter, der kan bentes fra dette nummers internetside.

Billedet på bladets forside viser et 40 cm langt stykke af en godt 3 m bred damaskdug. Det er det stykke, som er udgangspunkt for denne fortælling om kongedugene. Montren findes i Køng Museers hovedbygning.

Postkort fra Kongens Nytorv:

Netop kommet hjem fra kniplekongres i Frankrig - hvad skuer øjet?

Renoveringen af det Thottske Palæ, der blev opført af admiral Niels Juel i årene 1683-86, og som til daglig huser den franske ambassade, er i fuld gang. Bygningen på Kongens Nytorv er dækket af et stilladsbanner med afbildning af en knipling.

Det er en maskinknipling, men i fornemste kvalitet. Ambassaden beskriver det som en haute couture kvalitet.

Kniplebilledet udnytter en af kniplingens bedste egenskaber: dens gennemsigkelighed. Igenem kniplingen skimter man bygningen, men hov! Det er stadig presenningen, man ser. Billedet er opbygget af et fotografi af bygningen og derover kniplingen, dygtigt arbejde og et dejligt drilleri. I øvrigt en stor tak til franskmændene, der passer godt på én af pragtbygningerne i København.

Lidden Boisen

Strikning er en kunst

For mig er strikning en kunst. Rytmen og gentagelsen, som i musik og poesi. Fra det helt enkle til det krævende. Lydene, når vindepinden rasler, strømpepindene klirrer, rytmen af rip-lydene, når der trævles op. Og som i billedkunst, fordybelser i teksturer og farver..

Jeg er vokset op med strikken - de mor, farmor og mormor i nitten-hundredeoghalvtredserne. Iført den nye norske striktrøje med tinknapperne, var jeg ikke blot varmt klædt på, men også et udstillingsvindue for min mors, farmors og mormors kompetencer. Og, skulle det vise sig, min håndarbejds lærers.

Jeg forstod intuitivt forskellene i deres indbyrdes strikkende faglighed og forskellighed.

Kan du lide når det er så glat? spurgte mor. Den bohus-inspirerede hue hun strikkede til sig selv, faldt blødt bagud, trukket lidt af kvasten.

Farmor var glad for de nye kunststoffer i krasse farver. Brugte hun uld, blev det presset hårdt inden det blev givet bort. Jeg så hende aldrig i hendes eget strik. Farmor så lidt stort på udførelsen, til gengæld var hun frisk på at strikke fairisle kjoler til tvillingerne.

Det kan godt være at mormors kjole er pænere udført, men jeg lavede to, sagde farmor da mormor havde strikket efter det samme mønster til kusinen.

Mormor var vokset op på Als inden Genforeningen og havde taget en uddannelse på husholdningsskole. Hun var pertentlig. Du skal kun se på én maske ad gangen, sagde hun. Det er én gang at trævle op, Mette, eller altid at skulle se derpå.

Håndarbejdstimerne kunne være rystende. Engang troede jeg lærerinden havde fået et bommeslag. Men det var fordi jeg ikke havde fået hæftet. Og min lillesøster kom til at stikke en strømpepind igennem svømmehuden mellem højre tommel- og pegefinger. Det var så hårdt, det bomuldsgarn.

Vi strikkede også vanter med grå uld – én til hver hånd. Her lærte jeg om strikkefasthed. Hvis strikket var løst kunne jeg måske nå at følge med de dygtige, som måtte lave mellemarbejder. Da vanterne endelig var færdige, var det ikke til at se at de var et par. Den ene var kæmpestor.

Da jeg opdagede at der skulle broderes en lille maskestingsblomst på oversiden af vanterne, gemte jeg

mig under bordet. Der ligger jeg så-mænd endnu – mentalt – når der er broderi på programmet. Endelig blev der sat et lille papmærke på med navn og klasse. 4.a.

Vinteren var forbi; men det betød ikke noget. Vanterne skulle i den ternede sypose fordi de skulle udstilles.

Jeg havde det rigtig svært med at komme til den årlige udstilling af håndarbejder. Jeg så de grå vanter for mig. Men der var sket noget med

min håndarbejds lærerinde. Fra at være nådesløs kritiker, var hun forvandlet til en frelsende engel. Der lå mine vanter på bordet sammen med de 23 andres. Bjørnepoten var skubbet ind under noget, så de lå der som et fint par.

Senere blev jeg selv lærer, underviste endog i håndarbejde og forstod hvordan det måtte have været at sende alle de par vanter hjem til alle de dygtige mødre. Midt i juni!

Internationalt strikkefællesskab

For mig har adgangen til internettet også betydet indgangen til et internationalt strikkefællesskab.

Ravelry er et slags Facebook for hækler og strikkere fra hele verden. Med andre strikkenormer end jeg er opdraget til. I denne verden viser man også det, der ikke fungerer, og udstiller det strik, som ikke er færdigt og dropper et projekt, hvis man alligevel ikke orker, og at have flere projekter i gang ad gangen. Her kan jeg møde masser af andre strikkere der er dedikerede til historisk strik.

Danske historiske strikkebogsopskrifter ligner de internationale opskrifter, jeg finder på internettet.

Med strikkebloggene er det nemt at dele erhvervet viden og en striketechnik kan læres på en video-stump på YouTube.

Jeg har selv en strikkeblog og har valgt at kalde den *Strik forlæns* (*forstå baglæns*). Det er en lille omskrivning af Søren Kierkegaards citat om at livet skal leves forlæns, og forstås baglæns. Det kan virke prætenttøst at trække en af de fornemste tænkere frem i denne sammenhæng. Men familiens store for-

Kællingesjal – opskriften kan findes på www.ravelry.com

mue, uden hvilken Søren Kierkegaard næppe kunne have udvirket så rigt et forfatterskab, var erhvervet ved faderens hosekræmmeri. Så strikkende hedebønder har på denne måde bidraget til de allerstørste filosofiske tanker.

Mette Rørbech

Verdens Broderidagen

I juli måned i år fik jeg en mail fra TENEN med en invitation til at deltage i Verdens Broderidagen. Det måtte jeg studere nærmere, som den broderi-nørd jeg er.

Det skulle foregå foran Frederiksberg bibliotek den 30. juli med Tine Wessel og Rikke Ruff som arrangører. Idéen var startet i Sverige sidste år for at fremme brugen af broderi som udtryksform, til den indre ro, til håb om den ydre ro, freds mellem mennesker.

Den tvungne opgave for dagen var at brodere en fredsdue. Mønstrer blev hentet på internettet og overført på et stykke lyst stof. Et fra bunken.

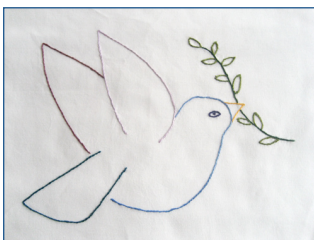
Næste skridt var at finde ud af hvilken syning og hvilken slags tråd, jeg ville arbejde med? Amarger garnet blev valgt; det er nemt, farverigt og der stod lige en æske med rester i reolen. Så begyndte hænderne at sy duen i kontursting og var færdig inden selve dagen.

På dagen tog jeg af sted bevæbnet med en syet fredsdue, en tegnet due på ekstra stof, æske med garn, synåle, syramme og saks. Der sad ca. ti og broderede da jeg kom ved tolvtiden, og der hang allerede nogle færdige duer på et tæppe. Tine og Rikke bød velkommen, og jeg afleverede min færdige due, pakke mine ting ud og satte æsken med garn frem til fri afbenyttelse. Eftermiddagen gik med at brodere, hilse

på og snakke med de andre rundt om bordet. Min næste due blev syet med risting.

Denne solbeskinne eftermiddag kunne være evigt eller ... ? Nej, klokken tre blev det mørkt, og det begyndte at regne. På fem minutter var alt båret ind i biblioteket, medens regnen stod ned i kaskader. Broderiet fortsatte i en af bibliotekets hyggekedle. Lokalavisen kom og tog billeder og interviewede flere af os, som var tilbage. Det var en ny oplevelse.

Tine og Rikke påtog sig det sto-

re arbejde at montere duerne i paneler med seks duer i hver. På FN's fredsdag den 21. September blev de 11 paneler med duer udstillet i Københavns Bibliotek på Rentemestervej. Jeg har været ude og se dem til midtvejsferniseringen. Duerne hænger flot i cafeen. Så var der lige tid til lidt snak igen.

Måske kommer duerne ud at flyve til andre udstillinger. Hvem ved.

Susanne Rundqvist Pedersen
foto: Tine Wessel

De flammende tekstiler fra Usbekistan

Davids Samling i København har en samling silke-kaftaner og -tæpper fra Usbekistan.

Ikat-tekstilerne, der er fra 1800-tallet, kom til Danmark i 1993 og er nu konserverede og ophængt i en "pauseudstilling". De opbevares normalt i museets magasin.

De farvestrålende og let diffuse tekstiler er resultatet af en kompliceret proces. Ordet ikat kommer oprindeligt af det malajisk-indonesiske ord mengikat. Man kender til ikatvævning mange steder – bl.a. Indien, Japan, Sydamerika og mellemøsten.

Ikat er en særlig farve- og vævetechnik, som også er udbredt i Usbekistan, hvor man har en lang tradition for at fremstille "det flammende garn".

Konservator Anne Marie Bern-

sted viste rundt i den fine lille udstilling, og hun fortalte legender om tekstilerne samt myter og traditioner i brugen af dem.

En af legenderne fortæller, at arbejdet helst skal foregå ved en sval og stille skovsø, hvor skyerne på himlen spejler sig. Spejlbilledet bliver herved en lille smule uldent i kanten, og det er netop det, der kendetegner ikat-tekstilerne.

De præcise ideer bag de karakteristiske, uskarpe konturer fortaber sig desværre i glemslen.

Den historiske udredning berettede bl.a. om, hvordan man i den kolde tid har haft flere klædningsstykker uden på hinanden – både for at vise rigdom og for at holde varmen. Man sagde, at der var 4 khalat frost, når man havde 4 kaftaner uden på hinanden.

Over et trapezformet glaspodie med spejlblank sort overflade, hang de farvestrålende kaftaner. De spejlede sig legende i det blanke glas. På væggene hang silketæpper, der skulle illudere træer.

Tekstilerne har alle en trend af silketråde. Islættet kan enten være af silke eller af bomuld. Denne tråd er under alle omstændigheder meget tykkere end trendtrådene, hvor der er ca. 10 tråde pr. millimeter. Vævebredden har været ca. 40 cm.

Alle tekstilerne i Davids Samling er udført med trend-ikat. Islæt-ikat og dobbelt-ikat findes også i Usbekistan, men det er trend-ikaten, der er den dominerende form. De tætte trendtråde efterlader islættrådene næsten usynlige.

Når trenden i Usbekistan farves, starter det med en opspænding af silketrådene, hvorpå ikatmesteren, der kaldes abrbandchi'en (skybinderen), med kul skitserer mønstret. Herefter omvikles dele af trenden stramt med bomuldsgarn og afsluttes med voks, for at farven ikke så godt trænger ind under beviklingerne. Mellem hver farve tørrer silkegarnet helt, hvorefter nye omviklinger finder sted. Hver farve har sit hus, så der ikke kommer fejlfarver

med. Først farves der i de varme bade. Skal der bruges indigo, er det til sidst, da det foregår i et koldt bad.

De lange trendtråde slås op over en stang højt oppe under loftet. Her er garnet omvundet, og i tekstilerne ses dette som en hvid vandret linje, hvorom alting er symmetrisk.

Når vægearbejdet er færdigt, overfladebehandles visse tekstiler med en blanding af et limstof og æggehvide. Herved stives stoffet, og farverne træder tydeligere frem. Stoffet bliver ved processen også vandafvisende. For at sikre sig massen fordeles jævnt, banker man stoffet med store hamre af træ. Hamrene kan veje op til otte kilo hver.

Mønstrene kan følge traditioner, der går flere tusinde år tilbage. Det kan både være geometriske mønstre, eller det kan være planter, frugter eller dyreformer.

I de udstillede tekstiler kan en stor del af figurene genkendes i udsmykningen – det kan være bukkehornsmønsteret, amuletten, tambu-

rinformen eller mayo/paisley. Farvernes sammensætning kan ligesom mønsterformerne fortælle noget om, hvor tekstilet kommer fra.

Mange kaftaner er i dag foret med det billigere bomuld. Udstillingens eksemplarer glimrer ved at have silkefor i de fleste kaftaner, hvori mod tæpperne på væggene ofte har bomuldsbagside.

Selv om traditionen med kaftanerne går længere tilbage i tiden end ikatvævningen gør, har der de sidste århundreder dog været en nær sammenhæng mellem det ikatvævede stof og beklædningen. Et styk-

ke ikat-tekstil er således netop, hvad der skal bruges til en kaftan. Intet går til spilde. Det minder lidt om måden, hvorpå man tilskære en særk eller skjorte til de danske folkedragter. Her udnyttes vævebredden også fuldt ud.

En kaftan er en slags frakke, der bæres af både mænd, kvinder og børn. Man fremstiller tre slags ikat-tekstiler: bomulds-ikat, silke-ikat og fløjls-ikat. Bomulden er til menigmand, hvor fløjlen, der er meget kompliceret at væve, er til guvernøren! En silkekaftan er dyr at fremstille, hvorfor det kun er overklassen muligt at købe denne. Fløjlen er ekstrem dyr at erhverve, hvorfor den også er meget sjælden. Silkekaftaner er i tidens løb blevet brugt som gaver fra guvernøren til repræsentanter fra andre lade.

I dag er en stor del af hverdagskaftanerne fremstillet på russiske maskiner, hvilket gør det muligt for stort set alle at erhverve sig sådanne klædningsstykker.

*

Et lille kuriosum: Væverne i Yemen menes at være de første i den islamiske verden, der anvendte ikat-teknikken. Museet har et eksempel fra 900-tallet, hvor trendtrådene blev reserve-farvet i bl.a. blå og brune nuancer, og de var arrangeret i striber. Stoffet fik ved hjælp af islættets lærredsbinding den karakteristiske flammede struktur. Tekstilet er udsmykket med en arabisk dekorativ indskrift – tiraz.

Vibeke Lilbæk

Foreningen TENENs næste ordinære generalforsamling er under planlægning. Datoen er lørdag den 9. marts 2013. Stedet bliver Møntergården i Odense.

Ballgowns - British Glamour Since 1950

Det er navnet på en udstilling i Victoria & Albert Museum i London. Og det er ikke påklædning til "bal i den borgerlige" ...

Kjolerne kunne opdeles i 3 kategorier:

Den første var de royale kjoler, bl.a. den næsten ikonagtige hvide kjole besat med titusinder af perler, som Diana bar ved et officielt besøg i Hong Kong. De kongelige kjoler skulle være bekvemme, både når man gik og sad, og måtte naturligvis overholde visse regler vedr. længde, ærmer og udringning, så ingen kunne blive provokeret af dem, og der måtte tages hensyn til tyngden af evt. ordensbånd. Desuden har man i nogle tilfælde valgt snit, materialer og farver, som korresponderede med værtslandet, når kjolen skulle bruges ved statsbesøg.

Den anden gruppe af kjoler var enten ejet af private eller doneret af designeren, hvor bl.a. Vivienne Westwood var pænt repræsenteret.

Stilen har egentlig ændret sig forbløffende lidt gennem de 60 år. Når

det gælder gallakjoler, er længden jo fastlagt, og det er ellers ofte den, der markerer diverse stilskeft.

Materialerne var til at dagdrømme over: georgette, tyndt silke, silkevelour, men nok mest tykt satin, taft og atlask. En del af farverne var ret kraftige – til tider efter opfordring i invitationens dresscode, f.eks. sort og stærkt rødt brugt, hvor man var opfordret til at klæde sig "bewitching" – fortryllende. Smykker kunne også være udgangspunkt for valg af farver, snit og stil.

Mange kjoler var unika-modeller, men nogle kunne også være tilpasset med inspiration fra en model. Designeren sikrede naturligvis, at en ny kjole ikke blev leveret til flere ved samme anledning, men kunne ikke garantere noget ved senere lejligheder, og i et tilfælde ved et bal i anledning af Ascot hestevæddeløb mødte FIRE damer op i en kjole af samme slags - tableau!

Tilbehør som matchende sko og selskabstaske viste en utrolig håndværksmæssig dygtighed, og der var

ofte benyttet materialer og farver, som indgik i kjolen, f. eks. tykt satin.

Tredje kategori, som var udstillet i et rum for sig selv, var kjoler brugt især af skuespillere på den røde løber, og her var synligheden i højsædet. Der var eksperimenteret fantasifuldt med materialerne: sølv, læder, lamé, strudsefjer, silketryk (én fyldt med røde munde), silke/uld vævet som bouclé, latex trykt som blonder, sort silke plisseret i etager, og kunststof trykt som en stjernehimmel. Disse kjoler må for nogles vedkommende være meget vanskelige at bevæge sig i og næsten umulige at sidde med, men var yderst spektakulære til de obligate foseancer.

Jeg fik slet ikke tid til at se andet ved mit besøg på V&A. Der var mange mennesker – der blev ivrigt diskuteret detaljer og vi nærmest savlede over dejlighederne.

Margit Ambeck
fotos: V&A images

Postkort fra Göteborg

På et hotel i Göteborg er en hel væg i lobbyen fyldt med bøger – sandsynligvis efterladt af gæster, der ikke ville have lekturen med videre frem. Blandt de tusindvis af bøger på mange sprog fandt jeg flere forskellige eksemplarer af *Kulturen – En årsbok till medlemmarna av Kulturbistoriska föreningen för södra Sverige*.

Jeg snuppede en bog for at se, hvad den indeholdt – og her var der i bogen fra 1970 flere spændende tekstile og kulturelle artikler fra både Danmark og Sverige.

Det sjoveste sted, hvor noget tilsvarende fandt sted var i Buxtehude i Tyskland, hvor en gammel telefonboks var fyldt med bøger. Her var opfordringen: Byt en bog!

Selv har jeg også rundt om i verden efterladt bøger på lignende vis, så det var helt spændende at gå på jagt!

Hilsen fra Vibeke i august 2011

Bogomslag: Del af flamskvævet tæppe. Hanna Persdotter, 1782.

Hilsen fra Bayeux

Mange kender bayeuxtapetet fra gengivelser, broderede kopier og andre billedfortællinger, inspireret af dette middelalderepos. Det 70 m lange broderi er fint udstillet i hjembyen, og 400.000 turister besøger det hvert år. Mogens Rud har i flere bøger beskrevet den historiske baggrund og forklaret de enkelte sceners indhold, så man næsten har følt sig til stede og i hvert fald godt forberedt på besøget.

Endnu har ingen med sikkerhed kunnet fastslå hvor den tegneserieagtige fortælling om slaget ved Hastings 1066 er udført, men mange teorier har været fremført.

På museet citeres en gammel tysk professor, som mente at arbejdet muligvis kunne være udført i Paris. Det kan franskmændene naturligvis godt lide at høre, så det skal fremhæves i dokumentationsudstillingen. De fleste andre mener ellers,

at det er udført i Sydengland i nærheden af Canterbury, hvor der var flere broderiværksteder af høj standard.

For nylig har Michael J. Lewis fra British Museum i London fremdraget et manuskript fra Oxford (Bodleian Library, Junius 11) hvis illustrationer har nære paralleller i det store "tapet" og er en sandsynlig inspirationskilde. Dette bestyrker naturligvis formodningen om, at det er broderet i England, ligesom visse stavemåder i den latinske tekst tyder på det.

For os danske er det interessant at genkende mange træk fra vikin-

↑ Et af de karakteristiske planteornamenter i Oxford-manuskriptet (Junius 11, p.7).

← Et toetagers bus i Oxford-manuskriptet (Junius 11, p.3).

getiden i genstande og scener. De normanner der erobrede England, var for manges vedkommende efterkommere af vikinger, ligesom England havde været underlagt dansk styre. De klinkbyggede skibe der krydser Kanalen, har eksempelvis skuldelevskibenes kendte træk i de spidse ender med høje stævne, og andre genstande kan fortælle os om livet her i tidlig middelalder.

- *The real world of the Bayeux tapes-try* / Michael J. Lewis. The History Press 2008. 224 sider ill. ISBN 978-0-7524-3446-9. Pris £7.95.
- *The Bayeux tapestry: new approaches: proceedings of a conference at the British Museum* / Ed. By Michael J Lewis, Gale R. Owen-Crocker and Dan Terkla. Oxbow Books 2011. xiii, 196 sider ill. ISBN 978-1-84217-976-5. Pris £45.

Lone de Hemmer Egeberg

KRIG I NATTEN

Almindeligvis byder den københavnske kulturnat ikke på ret mange tekstile indslag, men Vibeke og jeg havde alligevel købt kulturpas og lagt en rute.

Stor var min overraskelse, da jeg samme morgen slår op i Frederiksborg Amts Avis og ser, at kunstneren Hanne Bangs lommeterklædeprojekt, som vi fortalte om i TENEN 22. årg. Nr. 2 - 2011, var nået op på 284 lommeterklæder og sluppet gennem censuren på Kunstnernes Efterårsudstilling på Den Frie. Der var fernisering på selve kulturnatten.

40 kvadrater fylder det – hele to vægge – og der er lommeterklæder fra 52 lande og med tekst på mange sprog.

Det var en helt speciel fornemmelse at se sit lommeterklæde udstillet og indgå i et stort projekt, som taler med én stemme som en kommentar til krig: "In a war someone has to die". Lommeterklæderne var sat op med knappenåle, så de let kan tages ned og arrangeres på andre måder nye steder. Og indsamlingen fortsætter – se www.hannebang.com

Lone de Hemmer Egeberg
foto: Vibeke Lilbæk

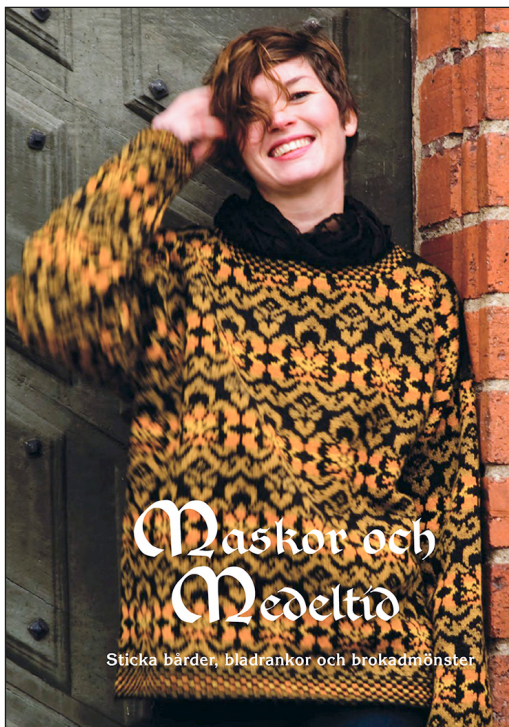
Boganmeldelse:

Anna-Karin Lundberg: *Maskor och Medeltid*. ICA Bokförlag 2012. Indbundet. Format: 29,5 x 21,5 cm. 128 sider med farveillustrationer. ISBN 978-91-534-3694-2. Pris 179 SEK.

Maskor och Medeltid er uden sammenligning i øvrigt en af de smukkeste bøger jeg nogensinde har set.

Derfor vil jeg alligevel sammenligne den med designer og kunstner Solveig Hisdal, som finder sine idéer i de norske kirker, museer m.m., hvor hun har været på jagt efter fortidens skaberkunst. På samme måde har Anna-Karin Lundberg fundet sin inspiration i et antal middelalderkirker i og omkring Uppsala i Sverige. Under sine besøg i kirkerne har hun gennemfotograferet især kalkmalerierne, hvis motiver hun siden har omarbejdet til mønstre til strikkeopskrifter. TENEN har ikke for vane at bringe egentlige opskriftsbøger, men efter min opfattelse udgør denne bog en undtagelse, fordi den indeholder så meget mere end strikkeopskrifter. Efter en indledning om bl.a. kirke-malerier og tidlig strik i Sverige fortsættes med tre kapitler som fortæller om hver sin "skole": Mälardalsskolan, Tierpsgruppen samt Albertus Pictor (ca. 1450-1507). Han var ligeledes kendt under navnet Albert Perlestikker, idet han også udførte broderi på kirketekstiler, hvoraf nogle findes bevaret den dag i dag. I Sverige er der bevaret rigtig mange kirketekstiler fra den katolske tid, da man aldrig der oplevede billed- og genstandsstorm som i Danmark.

Bogen indeholder 20 strikkeopskrifter af forskellig sværhedsgrad på bl.a. sweaters, veste og jakker. Alle opskrifter er udarbejdet efter samme teknik - rundpind, retmasker og aldrig mere end to farver garn på hver pind. Hver opskrift indledes med en beskrivelse af inspirationen til opskrift og farvevalg. Uden at have strikket nogen af tingene, ser det

ud til, at opskrifterne er meget gen-nearbejdede og forståelige.

Bogen afsluttes med et meget grundigt afsnit om strikketeknik og en litteraturliste.

Er man glad for middelalderen og dens kirker samt strik, er det absolut en bog, man må eje!

Lis Slottved

Spilleregler og spillerom: traditionens estetik / Mikkel B. Tin. Oslo: Novus forlag 2011. 262 sider ill. i farver. ISBN 978-82-7099-671-1. Pris 325 NOK.

I mellemkrigstiden skrev den hollandske historiker Johan Huizinga sin berømte bog om leg (*Homo ludens* 1938) og fremhævede gentagelsen og de små ændringer indenfor et fast mønster som dannende for individet og kulturen. Senere har mange andre forskere beskrevet hvordan legen og ritualer skaber rytme, harmoni og orden.

Nu tager Mikkel Tin tråden op og overfører tankegangen til folkekunstens fremstilling og anvendelse af billeder, tekstiler, træskæringer og ståltrådsarbejder.

Fra Aagot Noss' pragtværk om de norske dragter kender vi de broderede skjortekraver fra Øst-Telemark, som havde deres storhedstid i 1800-tallet, men stadig sys. Så påskønnede og vigtige var de, at man kunne have fire påhæftede kraver udenpå hinanden, og der var ganske bestemte regler for broderi og

æstetik. Alligevel var der plads til spillerum for den enkelte brodøses udfoldelser, og kraverne kunne være små kunstværker, som andre vurderede og roste. Projektet var i virkeligheden allerede begyndt, da den lille pige beundrede sin bedstemors færdigheder og begyndte at øve sig på at sy.

Mange præster var imod alt for stærke farver i dragten, men selv indenfor anstændighedens grænser frembragte kvinderne ganske raffinerede farvevirkninger. Samtidig fæstnede den individuelle anvendelse af de traditionelle mønstre individet i fællesskabet, og fællesskabet styrkedes af individerne.

Dette er netop en af Tins pointer, at man udfolder sig indenfor de givne rammer, men viser sine egne kreative evner og samtidig bærer traditionen videre.

Et andet eksempel er fra Ukraine, hvor der især er indsamlet rituelle håndklæder fra Øst-Podillien, som grænser op til Moldova. De har ikke blot været til pynt, men er indgået i forskellige ceremonier som rituel håndvask, og har spillet en vig-

Brudeskjorte med karakteristisk korsstingbroderi. Tidligt 1800-tal fra Hjartdal i Telemarken.

Endebroderier på to ukrainske ceremonielle håndklæder - ca. 30 cm brede:

TV: Et livskraftigt træ hvor alt gror, blomstrer og sætter frugt. Stærke farver holdt sammen af sorte konturer.

TH: Udtrykket er her mere behersket. Træet gror op af en vase med livets vand med stilliserede bølger. De nedadvendte tulipanblomster symboliserer nederst bedsteforældrene og i midten forældrene. Den opadvendte blomst symboliserer den opvoksende slægt.

tig æstetisk og symbolsk rolle med deres broderede eller vævede udsmykninger. Også her var der grænser for spillerum og personlig udfoldelse.

I hele 1900-tallet har de været anvendt ved forlovelsesfester, hvor en accepteret bejler og hans forlovere fik håndklæderne som gaver. I tilfælde af afslag fik de i stedet et græskar. Man vil forstå, at den unge pige har forberedt sig i årevis ved at fremstille disse symboler.

Også ved bryllupsceremonien indgik håndklæder som svøb om det rituelle brød, bånd om brudeparret og værn om ikonerne i det hellige hjørne. Motiverne er førkristne, og håndklæderne har aldrig været brugt i kirken – de hører til i hjemmet og privatsfæren.

Udsmykningen placeres i håndklædernes ender, enten kvadratisk eller rektangulært, og motiverne peger i reglen opad, ikke blot for at det organiske skal kunne vokse videre, men for at skabe forbindelse til de højere magter. Det er netop denne åbning og kommunikation som ceremonierne har som formål

at etablere, og man passede godt på håndklæderne.

Den røde farve går igen, da det er kærlighedens og kraftens, ja selve livets farve, og udsmykningen udtrykker et udtalt ønske om beskyttelse og frugtbarhed. Der er ingen tvivl om, at traditionsforankringen har haft psykologisk betydning for den, der syede og fortsat syr disse festremser.

I en tid hvor vi konstant får at vide at, vi skal være hurtige og omstillingsparate, er det en lise at sætte sig til rette med et værk, der hylder langsomheden, kontemplationen, tråden bagud – og frem? Vi har brug for at kunne artikulere os som mennesker, vise hvad vi kan indenfor en tradition med spilleregler og spillerum. Uden regler er vi ikke en del af noget større og bliver ikke set og forstået.

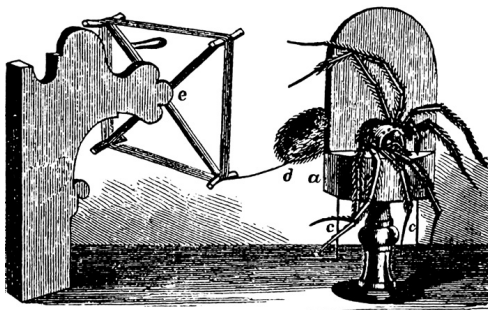
Mikkel B. Tin er doktor i filosofi fra Paris og professor i tradisjonskunst ved Institutt for folkekultur, Rauland, Høgskolen i Telemark. I 2007 udgav han bogen *De første formene*. Folkekunstens abstrakte formspråk (se TENEN 18. årg. nr. 3).

Lone de Hemmer Egeberg

Det gyldne sjal I 2004 startede den amerikanske modedesigner Nicholas Godley sammen med tekstilhistorikeren Simon Peers et projekt baseret på en jesuitterpræsts forsøg i slutningen af 1800-tallet. I fire år samlede 70 mennesker dagligt levende *Nephila* edderkopper fra lygtepæle på Madagaskar. Yderligere 10-12 mennesker stod for at udvinde silke fra edderkopperne og fremstille stof af trådene. Til at fremstille 10 gram brugte de over 4000 edderkopper og til det samlede projekt malkede man silke fra mindst halvanden millioner edderkopper. De blev alle sat fri igen og mange af dem er formentlig malket flere gange.

Det gyldne sjal på billedet ovenover er et af tre klædningsstykker, som Godley og Peers fremstillede. Sjalet indeholder silke fra omkring 41000 edderkopper. *Nephila* silke er naturligt gyldent samt ekstremt glat og stærkt.

The best thing has been taking something that only exists in the imagination and making it reality

-- Simon Peers

VoFL – foto fra Zoologisk Museum i København, efterår 2012

Den 26. oktober 2012 var et par stykker fra redaktionen til fernisering i Martin Asbæk Gallery i København.

Udstilleren var den 40-årige TRINE SØNDERGAARD, der med udstillingen *STILL* har forevigt nogle metalnakker fra lokalhistorisk museum for Furesø Kommune, Mosegaarden i Værløse. Huerne var sat på teenagepigers boveder, og de bar hertil deres eget tøj. En meget flot fotoserie med billeder i store størrelser.

Vibeke

TENENs tur til Det Kongelige Teater

Den 17. august 2012 havde jeg glædet mig til – fordi det var lykkedes at komme på besøg bag kulisserne på Det Kongelige Teater. Tine Sander, der er leder af de 8 værksteder, der bare tryller det umulige frem, viste fornøjet frem og fortalte om alle de spændende processer. Alle lyttede intenst og ind imellem blev der sagt ih og åh og se lige dér osv.

Sikke en idérigdom vi så. Det var bla. forberedelserne til balletten Den gyldne hane.

Et sted er der et rum, hvor der i cæsker opbevares alle mulige prøver på materialer med oplysning om, hvor man

kan skaffe dem – evt. ude i den store verden!

Vi følte slet ikke, vi kunne få nok. Bare vi selv kunne have fået fingrene i de spændende sager! – sådan følte mange deltagere det.

Håbet er, at det en gang bliver muligt at komme derind igen for at få mulighed for at se de historiske dragter, som er pakket ned pga. af renovering af taget.

Vibeke Lilbæk

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>buv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@silke-annet.dk</i>	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg	Teglgården 66 st.th 3460 Birkerød	45 81 05 05 <i>debemmeregeberg@gmail.com</i>	næstformand + korrektur
Bent Bille	Søndergade 66 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær + korrektur
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	23 92 42 85 <i>vofl3450@gmail.com</i>	redaktion
Maj Ringgaard	Helmsvej 37 2880 Bagsværd	21 40 43 76 <i>Maj.Ringgaard@natmus.dk</i>	bestyrelse
Tina Ejlersen	Hedebøvej 29A 5750 Ringe	41 43 67 87 <i>tejlertsen@gmail.com</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredøbøvej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@tdcadsl.dk</i>	korrektur
Anni Bloch	Thingvalla Allé 5 2300 København S	32 59 59 77 <i>annibloch@gmail.com</i>	suppleant
Susanne Lervad	Lindevej 14 1877 Frederiksberg C	22 11 08 26 <i>sl@termplus.dk</i>	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50 <i>m.ambeck@gmail.com</i>	revisor
Hanne Schneller	N. Frihavnsgade 49, 2.tv 2100 København Ø	35 38 35 45 <i>hanne.schneller@hotmail.com</i>	revisor- suppleant
Susanne Nielsen	Grusgravvej 10 4660 Store Heddinge	56 50 11 26	forklæder
Vibeke Ervø	Åfløjen 4, 2. tv 2700 Brønshøj	44 85 18 44 <i>vibeke.ervo@gmail.com</i>	kalender
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	23 92 42 85 <i>vofl3450@gmail.com</i>	redaktion + webmaster

TENENs julegavetips

Medlemskab af foreningen – 250 kr.

inklusive de allerede udkomne numre af bladet i denne årgang.

I Jomfru Fannys gemmer – hæfte – 30 kr.

Tråden i øjet. Noter til engelsk sytråds historie – hæfte – 75 kr.

Folkelige broderier fra Sydslesvig – CD-rom – 80 kr.

Folkelige broderier fra 6 danske øer – CD-rom – 125 kr.

Danmarks Folkelige Broderiers mønsterark – komplet sæt – 400 kr.

I tillæg til de nævnte priser kommer forsendelsen.

Henvendelse til: Annet Laursen Skjelsager

Postkort fra Karrebæksminde:

Dette er altså ikke en gammel sømine på havnen !

Det er nemlig en kuglekoger – en roterende kedel, som blev brugt ved rensning af bl.a. gamle klude, tovværk og blår ved kogning med kalk eller lud, så de kunne bruges i papirfabrikationen på Maglemølle Papirfabrik i Næstved. Kuglen er fremstillet i 1873 på Burmeister & Wain i København.

Da en nyere teknik blev taget i anvendelse på papirfabrikken, kom kuglekogeren til Karrebæksminde, hvor den i en årrække blev brugt som forøjningsbøje for pramme og varp for større skibe i yderhavnen.

Kuglekogeren blev i den anledning udstyret med forøjningsringe og fastgjort til et 5000 kg tungt anker på havnebunden. Tyngden var dog ikke altid nok, fordi kuglekogeren med anker kunne blive flyttet af større skibe ved forhalinger.

Maglemølle Papirfabrik lukker ved udgangen af 2012.

VoFL

Kilder:

- Et skilt ved kuglen.
- Ordbog over det danske Sprog, bind 11, 1929.
- <http://www.lodsen.dk/Kuglekogeren.html>